

*Олена Василівна Засць,
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

АРХЕОГРАФІЧНА ТА БІБЛІОФІЛЬСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІМАНДРИТА АНТОНІНА (КАПУСТІНА) (ДО 200 РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Запропоновано характеристику діяльності архімандрита Антоніна (Капустіна) в аспекті його збирацької та археографічної праці; здійснено аналіз спогадів архімандрита як джерела його бібліофільських уподобань; репрезентовано склад та зміст дарів, переданих архімандритом як благодійником до Київської духовної академії; прослідковано долю його книжкової та рукописної спадщини.

Ключові слова: архімандрит Антонін (Капустін), рукописи, стародруки, археографія, мемуаристика, бібліофілство.

12 серпня 2017 р. Православна Церква відзначила 200-ліття від дня народження начальника Православної духовної місії в Єрусалимі у 1865–1894 рр. архімандрита Антоніна (Капустіна, Андрія Івановича; 1817–1894). Походив він із родини священика с. Батуріно Шадринського пов. Пермської губ., навчався в Київській духовній академії, після закінчення викладав там, у 1845 р. став ченцем. У 1850 р. його призначили настоятелем російської посольської церкви в Афінах, у 1860 р. – в Константинополі, в 1865 р. – начальником Російської духовної місії в Єрусалимі.

Архімандрит Антонін – автор багатьох публікацій в археологічних та історичних журналах, знаний мемуарист, член російських та європейських історичних і археографічних товариств, у тому числі: Афінського археологічного товариства (з 1854 р.), Імператорського російського археологічного товариства (член-кореспондент з 1857 р., почесний член з 1884 р.), Імператорського православного Палестинського товариства (з 1882 р.), Київської (з 1870 р.), С.-Петербурзької (з 1873 р.), Московської (з 1888 р.) академії.

Багато написано про отця Антоніна як керівника Російської духовної місії в Єрусалимі, зокрема про його діяльність з придбання земельних ділянок та організації монастирів. Знаною є і мемуаристика архімандрита Антоніна – статті «Поездка в Вифанію» [1], книги «Поездка в Румелію [2], «Из Румелии» [3] та «Дневник». Щоденник він вів усе життя, отож ці спогади є повноцінним джерелом з історії Православної Церкви другої половини

XIX ст., з одного боку, суб'єктивним, з іншого – об'єктивним свідченням функціонування православної общини в Палестині, розвитку стосунків між церковними, дипломатичними та науковими установами в Російській імперії та поза її межами тощо [4]. Наразі в Москві вже кілька років продовжується науково-видавничий проект з вивчення та публікації в повному обсязі «Дневника». Загалом «Дневник» архімандрита Антоніна охоплює період від 1817 до 1894 р. Другий його том за 1850 р. описує перебування архімандрита в Київській духовній академії.

Менш висвітленою є діяльність о. Антоніна як археографа, знавця стародавніх рукописів та благодійника на користь Київської духовної академії (КДА). У 1863 р. архімандрит за дорученням Св. Синоду досліджував на Афоні Синайський кодекс Біблії [5], а також разом з професором Саруфом працював над укладанням систематичного каталогу рукописів обителі св. великомучениці Катерини: о. Антонін складав наукові описання 1348 грецьких і слов'янських рукописів, а професор Саруф – арабських. Укладений каталог став реєстраційним описом колекції синайських манускриптів, забезпечивши їй правовий захист, і, відповідно, полегшив роботу подальшим дослідникам. Згодом він ліг в основу каталогу В. Гартаузена, виданого в Лейпцігу в 1886 р. [6]. Архімандрит Антонін також склав каталог 624 рукописів бібліотеки Єрусалимського Святогробського подвор'я в Константинополі, який опублікував у роботі А. А. Дмитрієвського «Путешествие по Востоку и его научные результаты» в 1890 р. [7]. Серед цих манускриптів о. Антонін уперше виявив рукописний збірник з текстом Дидахе (найдавніша пам'ятка християнської писемності кінця I – початку II ст.) У 1860-х роках він брав участь у підготовці до видання актів Російського Пантелеймонова монастиря на Афоні, у 1867 р. вивчав рукописи патріаршої бібліотеки в Єрусалимі. Отець Антонін також виявив плутанину в агіографічній традиції відомостей про святителя Миколая Мирлікійського з житієм святителя Миколая Пінарського [8].

На початку книги «Поездка в Румелію» о. Антонін говорить про свою слабкість до «мембран» – книг, писаних на шкірі чи пергаменті, – і про те, що «верхом благополучия мне кажется открытие в безвестной кладовой какого-нибудь разрушенного монастыря или замка целой кучи мембран, писанных унциалом I–II христианского века, если это письмо греческое, и X–XII вв., если оно славянское, а в Старой Болгарии таких монастырей, говорят, непочатый угол».

Православна церква на чолі з Константинопольським патріархом визнавалася в Османській імперії самоврядною релігійною общиною, яка не мала ані покровительства, ані підтримки, ані засобів до існування через бідність місцевого населення. Правда, церковні землі – вакуфи – були недоторканими.

Архімандрит Антонін у першій книзі «Поездки» описує Чаушський православний монастир з візантійською церквою і цілою шафою мембран [2, с. 15]. У Слєпче, в церкві св. Миколая, хоч було вже звичним бачити злиденність Сходу, вразило те, що службу священник правив за рукописним Євангелієм 1549 р. і Пентікостаром 1393 р. (три роки після Косівської битви – о. Антонін) [2, с. 280–281]. У монастирі св. Іоанна Предтечі о. Антонін уклав каталог із 27 книг і вказав, що всього було 40 книг, з них багато XV–XVI ст. [2, с. 284–285]. У Трескавецькому монастирі біля м. Прилеп знайшли тільки кілька листків з різних старовинних книг, які йому подарували [2, с. 341–342]. Архімандрит Антонін детально описав усі книги, що там були. У Буковському монастирі на Перистей він побачив відоме Буковське Євангеліє, дещо з рукописів придбав, 5 книг описав [2, с. 358–359]. У Христофоровому монастирі знайшов «Сборник похвал, или Метафраст» [2, с. 363–364].

У другій книзі архімандрита Антоніна описується продовження подорожі починаючи з Касторії, яка була центром митрополії. І хоча Касторія була бідною, там знайшлося кілька грецьких мембран і Євангелій XII ст., Четвероевангеліє X чи XI ст., Життя святих на листопад XI чи XII ст. [3, с. 156–157]. У ставропігійному патріаршому монастирі Мегаспелеот Греневської єпархії о. Антоніна цікавили хрисовули та синодики. Про них він довідався під час свого першого «вояжу», про що свідчить стаття «Христианские древности Греции», надрукована в «Журнале Министерства народного просвещения» [10, 61]. Скриню знайшли, зі слів отця Антоніна, «в самом желанном, совершенно пренебреженном состоянии», – там було багато мембран. Архімандритом Антоніном був укладений каталог з 12 назв [3, с. 189–191]. Варто зауважити, що, будучи фахівцем, він визначав час написання рукопису, навіть не маючи кінцевих написів, а всі написи відображав точно, що полегшує ідентифікацію рукописів сучасним дослідникам.

У Метеорах (комплекс православних монастирів, другий за розміром після Афону, розташований на вершинах скель Фессалії на півночі Греції; від 1988 р. ці 24 монастирі увійшли в реєстр Світової спадщини ЮНЕСКО як геологічний феномен та культурний і релігійний об'єкт), в одному з монастирів св. Трійці, за спогадами архімандрита Антоніна, єдиний насельник ігумен навчав грамоти трьох хлопчиків, а в монастирській бібліотеці підтримувався належний порядок. Серед книг було дві мембрани XII і XV ст., а також рукописна «Астрономія» Афіньського митрополита Мелетія, яка ніколи не друкувалася, але в багатьох описах його життя говорилося, що він її писав [3, с. 340].

На стрімчак Русані в монастир Пантократор на Метеорах треба було підніматися мотузяною драбиною. Там о. Антоніну з гордістю показали

грамоту Вселенського патріарха Ієремії 1541 р., видану ченцям Іоасафу і Максиму Росанським, та 10 рукописних книг, у тому числі IX ст. [3, с. 348]. У Метеорському монастирі «Стовп Варлаам» о. Антонін мав можливість побачити ктиторське розпорядження про заснування монастиря 1520 р. та грецьку рукописну книгу, яка була вже там у 1227 р., і дуже шкодував, що не довелося відвідати тамтешню бібліотеку [3, с. 367]. У іншому Метеорському монастирі, Преображення, всіх рукописів було близько 400, але показали о. Антоніну і його супутнику лише 14 хрисовулів (булл) від 1289 до 1351 р. [3, с. 370]. У Стаги (зараз Каламбака), що є найближчим містом до Метеорських монастирів, в обителі Святого Стефана, отець ігумен показав мандрівникам усю бібліотеку. Там виявилось 60 книг, майже всі друковані, за винятком трьох рукописних – 1641, 1644, 1848 рр., та два патріарших сигіліона, обидва писані на папері: 1) Вселенського патріарха Ієремії, виданий 1545 р. монастирю св. Стефана; 2) Вселенського патріарха Рафаїла, виданий у 1605 р. монастирю св. Стефана, що стоїть на горі Кукліон. Згідно з цими документами, монастир ставився поза всякою залежністю від місцевого ставропігійного архієрея і від монастиря Метеорського Преображенського [3, с. 421–423].

Таким чином, опис подорожі о. Антоніна надає інформацію про перебування у 1865 р. православних македонських монастирів, а також висвітлює обставини набуття о. Антоніном стародавніх рукописів – він їх купував, отримував у дар за значні пожертви, обмінював на сучасні друковані книги. Показово, що ще до виходу першого тому «Поездки в Румелію» в 1879 р. о. Антонін передав усі ці рукописи до КДА через протоієрея Климента Фоменка (настоятеля храму Олександра Невського у Липках у 1890–1917 рр., відомого мандрівника та історика) [9].

Перший дарунок о. Антонін зробив до 50-річчя КДА в 1869 р. Це була колекція давніх грецьких і слов'янських рукописів на пергаменті та папері, різноманітні картинки і знімки, понад 500 давніх грецьких і римських монет та багато інших предметів старовини, зібраних ним у країнах Сходу. Після заснування Церковно-археологічного музею при КДА в 1872 р. такі дарунки стали майже щорічними.

Серед найбільш цінних пам'яток давнього письма, подарованих о. Антоніном КДА, є пергаментні «Київські глаголичні листки» – найдавніший церковнослов'янський рукопис із логічно послідовним текстом, створений близько 800–1000 рр. (зараз вони зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, ф. 301, № 328).

Унікальний інкунабул «Октоїх» 1494 р. друкарні о. Макарія в Цетиньє, Чорногорія, був подарований архімандритом до КДА з приводу 400-річчя друкарства в Чорногорії (наразі зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства НБУВ (шифр ІА 191) [11, с. 151].

Ще один дар – палеотип «Октоїх п'ятигласник» – Монастир Грачаниця: друкарня митрополита Новобродського, друк Димитрія, 1539. – 224 л.; 2° (шифр Кир. 571) [12, с. 438].

Коло спілкування осіб, які пов'язували отця Антоніна з Києвом, було велике. До нього входили ректори і викладачі КДА, намісники Києво-Печерської лаври. «Дорогой академии старый слуга» – так називав себе о. Антонін в одному з листів ректорові КДА Сильвестру (Малеванському) в грудні 1893 р. «Мои скудные приношения заведению, давшему мне патент на звание, на честь и на насущный хлеб, были по детски естественным выражением желания не отставать от любимой матери, держась за нее если не руками, то посильным произведением рук» [13]. До останніх днів вдячний вихованець пишався своєю приналежністю до академічного братства. Зв'язок з КДА, як уже згадувалося вище, він підтримував через київського протоієрея Климента Фоменка. У листі від 29 серпня 1879 р. о. Климент сповіщав, що передав речі, пожертвовані до Церковно-археологічного музею КДА, а повідомлення від музею архіандрит Антонін має отримати поштою. Також о. Климент повідомляв, що колишній настоятель Свято-Пантелеймонівського монастиря на Афоні Макарій (Сушкін, Михайло Іванович; 182–1889) живе наразі в Київському Микільському монастирі на спочинку на мізерному пансіоні і дуже зрадів листу від отця Антоніна. А коли заносив чотки для владики, то довідався, що архіандрита Антоніна і консула хотіли викликати до С.-Петербурга, але після роз'яснення оберпрокурора Св. Синоду ситуація змінилася. Знайти ж видання архіандрита «Курс подвижных праздников и собрание слов, речей и поучений» у Києві не вдалося в жодній книгарні. У цьому ж листі є згадка про те, що в Яффі, в бібліотеці архіандрита Антоніна, о. Климент брав почитати книгу, яку повернув у Константинополі через о. Віссаріона [14, с. 1–2].

Пізніше Климент Фоменко ще раз надсилав повідомлення з Церковно-археологічного музею про отримання і повний перелік золотих монет, які є в музеї, звіт роботи музею за 1878 р. [15, с. 4]. Він був добрим товаришем архіандрита, а 16 червня 1894 р. відслужив панахиду по о. Антоніну в Вознесенському соборі Спасо-Вознесенського монастиря на Елеонській горі.

Саме архіандрит Антонін поклав основу зібранню найдавніших рукописів Церковно-археологічного музею при КДА, які наразі зберігаються в Інституті рукопису НБУВ. Згідно з каталогом М. І. Петрова, який точно відображає склад рукописної частини музею, з 670 рукописів – 78 були подаровані о. Антоніном [16].

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ в колекції КДА є всі твори архіандрита Антоніна з

дарчими написами. У бібліотеці Києво-Печерської лаври зберігався перший том роботи о. Антоніна «Круг подвижних праздников церкви», виданий у Києві в 1850 р., з дарчим написом автора ієромонаху соборному старцю Досифею (Івашенку). Туди ж надійшов і другий том – московського видання 1867 р., з вкладним написом о. Антоніна до монастирської книгозбірні. До бібліотеки Києво-Печерської лаври надходили й інші прижиттєві видання архімандрита Антоніна.

Наостанок варто зазначити, що після смерті о. Антоніна в 1894 р. всі його папери надійшли до Св. Синоду. В Інституті рукопису НБУВ зберігається повідомлення про надходження речей з Єрусалима до С.-Петербурга. У переліку, зокрема, таке: 1) лекції періоду викладання в КДА; 2) чернетки, службове листування, статті, переклади, вірші, малюнки, креслення, слова і промови; 3) папери, виділені для таємного радника В. М. Хітрово, на його прохання, які містять відомості про діяльність Російської православної церкви на Близькому Сході; 4) документи про надання церковних чинів, звань, орденів тощо; 5) кошториси, рахунки, нотатки, пов'язані з церковним будівництвом [17, с. 1–4].

Звертає на себе увагу, що бібліотека о. Антоніна не передавалася Св. Синоду. У відповідності до заповіту, складеного в березні 1894 р., Синод мав отримати всі земельні маєтності і друковані книги бібліотеки, проте так не сталося. До місії перейшла колекція старожитностей і бібліотека; Ермітаж отримав поруддя Ірода Великого; КДА – телескоп Секретана; Далматовський монастир – наперсний хрест; храм св. Гробу Господнього – панагію з сибірськими каменями; кафедральний собор у Пермі – другу панагію; Публічна бібліотека в Петербурзі – збірку грецьких і південнослов'янських рукописів, але з умовою, щоб за них було сплачено 5 тис. руб. Російському посольству в Константинополі на будівництво церкви св. мученика Антоніна в Ангорі (Анкарі). Деякі особисті та офіційні папери, а також щоденники передали Св. Синоду за умови – видати їх не раніше, ніж через 40 років після смерті автора [18, с. 377–378]. Отже, бібліотека о. Антоніна не передавалася Св. Синодові і не була розпорощена, як більшість релігійних книгозбірень у Радянському Союзі.

Від 1955 р. відновив свою діяльність Горненський жіночий монастир в Ейн-Каремі, який зобов'язаний своїм виникненням начальнику Російської духовної місії архімандриту Антоніну. Розквіт його почався з 1991 р. і пов'язаний з діяльністю настоятельки Георгії (Шукіної). За цей час, окрім іншого, було впорядковано ту частину архіву та бібліотеки архімандрита Антоніна, що залишилася в Єрусалимі [19, с. 241].

«Якщо Бог – це любов, то в монастирях її немає, бо це мирське почуття, – це повинно бути написано на всіх входах і виходах Святої Гори», –

говорив архімандрит Антонін. Сам себе він не вважав ченцем у загальноживаному сенсі цього слова, – він не жив у монастирі, не виконував чернечих послухів [20, с. 330]. Він був «ученим ченцем», бо любив науку, викладання в КДА, спілкування, та через певні обставини став ченцем. Його життєва енергія знайшла втілення в археографічній роботі. Любов до ближнього, Бога, творчість, наука, мистецтво були для архімандрита Антоніна не послухом ченця, а формою самовираження. Його заслуга для Росії полягає в розбудові Російської духовної місії в Єрусалимі, для України – в тому, що він заклав основу фонду старовинних рукописів Церковно-археологічного музею при КДА, що наразі зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Список використаних джерел

1. Антонин (Капустин). Поездка в Вифанию // Христианское чтение. – 1862. – Ч. 2. – С. 660–701; 1863. – Ч. 1. – С. 422–460, Ч. 2. – С. 67–124, 229–269, 493–525.
2. Антонин (Капустин). Поездка в Румелию. – СПб. : Тип. имп. АН, 1879. – 376 с.
3. Антонин (Капустин). Из Румелии. – СПб. : Тип. имп. АН, 1886. – 655 с.; таб.
4. Дневник архимандрита Антонина (Капустина) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bookz.ru/authors/arhimandrit-antonin-kapustin/dnevnik-_075/1-dnevnik-_075.html.
5. Антонин (Капустин). Древний канонарь Синайской библиотеки. – К. : Тип. С. Т. Еремеева, 1874. – 67 с.
6. Catalogus codicum graecorum Sanaiticorum scripsit. – W. Gardthausen lipsiensis. Охон. 1886.
7. Дмитриевский А. А. Путешествие по Востоку и его научные результаты. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1890. – 201 с.
8. Антонин (Капустин). Св. Николай, епископ пинарский и архимандрит сионский // Труды Киевской духовной академии. – 1869. – № 6. – С. 445–451.
9. Фоменко К. Древо тернового венца Святителя (из заметок путешественника в Святую Землю) // Церковные ведомости. – № 44. – С. 1874–1876; Древняя монолитная колонна на погосте Русского храма в Иерусалиме // Труды Киевской духовной академии. – 1880. – Т. 3. – С. 137–143; Города и села на Святой Земле // Там же. – 1884. – Т. 3. – С. 3–43; Колодези и цистерны на Святой Земле // Там же. – 1886. – Т. 3. – С. 450–483; Новые раскопки в Ерусалиме // Там же. – 1894. – № 9. – С. 171–177; К 35-летию священства (1864–1899) : выборные поучения, археологические заметки, путевые записки по Востоку и Западу с обозначениями наблюдений, заметки к уразумлению месяцеслова и объяснения некоторых малопонятных слов в богослужебных книгах. – К. : Тип. П. Барского, 1899. – 619, IV с.; Ерусалим и его окрестности : из записок путешественника в Св. Землю. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1883. – 144 с.
10. Христианские древности Греции // Журнал Министерства народного просвещения. – 1854. – Ч. 81. – С. 31–68, 14–230.

11. Шамрай М. А. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2005. – 331 с.
12. Каталог палеотипів з фондів Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України / уряд. М. А. Шамрай – К. : Наук. думка, 1995. – 549 с.
13. Киевская духовная академия в жизни архимандрита Антонина (Капустина). Академическое братство : сотрапезники и наставники // Святая земля : историко-культурный иллюстрированный альманах. – Ерусалим : Издание Русской миссии в Ерусалиме. – Вып. 2. – М., 2012. – 464 с.
14. IP НБУВ, ф. XIII, № 1891: Климент Фоменко – Антоніну, архімандриту, лист від 29 серпня 1879 р. з Києва до Єрусалима. 1 арк.
15. IP НБУВ, ф. XIII, № 1892: Климент Фоменко – Антоніну, архімандриту, лист від 19 серпня 1879 р. з Києва до Єрусалима. 6 арк.
16. Петров Н.И. Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии : в 3-х вып. – К. : Тип. С. Т. Еремеева, 1875, 1877, 1879.
17. IP НБУВ, ф. XIII, № 562: Повідомлення про передання Синодові архіву начальника Російської місії в Єрусалимі архімандрита Антоніна. 27 серпня 1894 р. 5 арк.
18. Архимандрит Антонин (Капустин) – создатель русской Палестины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ros-vosnet/upload/dalmatovoknf-2016.pdf>.
19. Дмитриевский А. А. Начальник Русской духовной миссии в Иерусалиме о. архимандрит Антонин // Труды Киевской духовной академии. – 1904. – Ноябрь. – С. 315–380.
20. Лисовой Н. Откровение Святой Земли. – М. : ДАР, 2012. – 746 с.

References

1. Antonin (Kapustin). (1862–1863). *Poezdka v Vifaniiu* [Trip to Bethany]. In *Khristianskoe chtenie* [Christian reading], Pt. 2 (1862), pp. 660–701, pt. 1 (1863), pp. 422–460, pt. 2 (1863), pp. 67–124, 229–269, 493–525. [In Russian].
2. Antonin (Kapustin). (1879). *Poezdka v Rumeliiu* [Trip to Rumelia]. Saint Petersburg: Typography of Emperor's Academy of Sciences. [In Russian].
3. Antonin (Kapustin). (1886). *Iz Rumelii* [From Rumelia]. Saint Petersburg: Typography of Emperor's Academy of Sciences. [In Russian].
4. *Dnevnik archimandrita Antonina (Kapustina)* [Diary of Archimandrite Antonin (Kapustin)]. Retrieved from http://bookz.ru/authors/archimandrit-antonin-kapustin/dnevnik-_075/1-dnevnik-_075.html. [In Russian].
5. Antonin (Kapustin). (1874). *Drevnii kanonar Sinaiskoi biblioteki* [Ancient canons book of the Sinai library]. Kyiv: Typography of S. T. Eremeev. [In Russian].
6. *Catalogus codicum graecorum Sanaiticorum scripsit.* (1886). W. Gardthausen lipsiensis. Oxon. [In Latin].
7. Dmitrievskii, A. A. (1890). *Puteshestvie po Vostoku i ego nauchnye rezultaty* [Travel in the East and its scientific results]. Kyiv. [In Russian].

8. Antonin (Kapustin). (1869). Sv. Nikolai, episkop pinarskii i akhimandrit sionskii [St. Michael, bishop of Pinara and Archimandrite of Zion]. In *Trudy Kievskoi duchovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], No. 6, pp. 445–451. [In Russian].

9. Fomenko, K. Drevo ternovogo ventca Sviatitelia (iz zametok puteshestvennika v sviatuiu Zemliu [Tree of a crown of thorns of Sanctifier (from the notes of a traveler to the Holy Land)]. In *Tserkovnie vedomosti* [Church news], No. 44, pp. 1874–1876. [In Russian]; Drevniaia monolitnaia kolonna na pogoste Russkogo khrama v Ierusalime [Ancient monolithic column in the churchyard of a Russian temple in Jerusalem]. (1880). In *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], Vol. 3, pp. 137–143. [In Russian]; Goroda i sela na Sviatoi Zemle [Cities and villages on the Holy Land]. (1884). In *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], Vol. 3, pp. 3–43. [In Russian]; Kolodezi i tsisterny na Sviatoi Zemle [Wells and cisterns on the Holy Land]. (1886). In *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], Vol. 3, pp. 450–483. [In Russian]; Novye raskopki v Erusalime [New excavations in Jerusalem]. (1894). In *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], Vol. 9, pp. 171–177. [In Russian]; *K 35-letii sviashchenstva (1864–1899): vybornye poucheniia, arkhеologicheskie zametki, putevye zapiski po Vostoku i Zapadu s oboznacheniiami nabliudenii, zametki k urazumeniiu mesiatseslova i obiasneniia nekotorykh maloponiatnykh slov v bogoslužhebnykh knigakh* [On the 35th anniversary of the priesthood (1864–1899): election preaching, archeological notes, travel notes on the East and West mentioning observations, notes clarifying the menology, and explanations of some obscure words in service books]. (1899). Kyiv: Typography of P. Barskyi. [In Russian]; *Ierusalim i ego okrestnosti: iz zametok puteshestvennika v sviatuiu Zemliu* [Jerusalem and its suburbs: from the notes of a traveler to the Holy Land]. (1883). Kyiv. [In Russian].

10. Khistianskie drevnosti Gretcii [Christian antiquities of Greece]. (1854). In *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniia* [Journal of the Ministry of Public Education], Pt. 81, pp. 31–68, 143–230. [In Russian].

11. Shamrai, M. A. (2005). *Marginalii v starodrukakh kyrylychnoho shryftu 15–17 st. z fondu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Marginalia in old books printed with Cyrillic script of the 15–17th cc. from the fund of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv: V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. [In Ukrainian].

12. Shamrai, M. A. (Comp.). (1995). *Kataloh paleotypiv z fondiv Tsentralnoi naukovoï biblioteky imeni V. I. Vernadskoho NAN Ukrainy* [Catalog of palaeotypes from the fonds of V. I. Vernadsky Central Scientific Library of the NAS of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].

13. Kievskaiia dukhovnaia akademiia v zhizni arkhimandrita Antonina (Kapustina). Akademicheskoe bratstvo: sotrapezniki i nastavniki [Kyiv Ecclesiastical Academy in the life of archimandrite Antonin (Kapustin). Academic fraternity: peers and mentors]. (2012). In *Sviataia zemlia: istoriko-kulturnyi illiustrirovannyi almanakh* [The Holy Land: historical and cultural illustrated almanac], Is. 2. Jerusalem: Published by the Russian Mission in Jerusalem. Moscow. [In Russian].

14. Klyment Fomenko. (August 29, 1879). [Letter to Archimandrite Antonin from Kyiv to Jerusalem] (Fond 13, Unit 1891). Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

15. Klyment Fomenko. (August 19, 1879). [Letter to Archimandrite Antonin from Kyiv to Jerusalem] (Fond 13, Unit 1892). Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

16. Petrov, M. I. (1875, 1877, 1879). *Opisanie rukopisei Tserkovno-arkheologicheskogo muzeia pri Kievskoi dukhovnoi akademii* [Description of manuscripts of the Church and Archeology Museum at the Kyiv Ecclesiastical Academy] (in 3 vols.). Kyiv: Typography of S. T. Eremeev. [In Russian].

17. [Message on the transfer of the archive of a head of the Russian mission in Jerusalem archimandrite Antonin to the Synod]. (August 27, 1894). [In Russian].

18. Arkhimandrit Antonin (Kapustin) – sozdatel russkoi Palestiny [Archimandrite Antonin (Kapustin) – a creator of the Russian Palestine]. Retrieved from <http://ros-vosnet/upload/dalmatovo-konf-2016.pdf>. [In Russian].

19. Dmitrievskii, A. A. (1904). Nachalnik Russkoi dukhovnoi missii v Ierusalime o. arkhimandrit Antonin [Head of the Russian ecclesiastical mission in Jerusalem p. archimandrite Antonin]. In *Trudy Kievskoi dukhovnoi akademii* [Works of Kyiv Ecclesiastical Academy], November, pp. 315–380. [In Russian];

20. Lisovoi, N. (2012). *Otkrovenie Sviatoi Zemli* [Revelation of the Holy Land]. Moscow. [In Russian].

Zaiets Olena Vasylivna

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Archeographic and bibliophilic activities of Archimandrite Antonin (Kapustin) (200th anniversary).

The article characterizes activities of Archimandrite Antonin (Kapustin) in the aspect of his collecting and archeographic work, in particular his studies of a Zion codex of the Bible on Athos, composition of a systematic catalog of manuscripts of the dwelling of St. Great Martyr Ekaterina, a catalog of manuscripts of the library of Jerusalem Saint Grave Yard in Constantinople, preparation to the publication of acts of the Russian St. Panteleimon Monastery on Athos, etc. The Archimandrite's memoirs are analyzed as a source on his bibliophilic interests. The contents and composition of the gifts donated by the Archimandrite as a benefactor to the Kyiv Ecclesiastical Academy are presented, in particular a collection of ancient Greek and Slavonic manuscripts on parchment and paper, various pictures and photographs, a collection of ancient Greek and Roman coins, etc. are described. A range of people, who connected p. Antonin with Kyiv, is defined. The destiny of his book and manuscript heritage is traced.

Key words: Archimandrite Antonin (Kapustin), manuscripts, old printed books, archeography, memoiristics, bibliophilism.

Заец Елена Васильевна

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Археографическая и библиофильская деятельность архимандрита Антонина (Капустина) (к 200-летию со дня рождения).

Предложена характеристика деятельности архимандрита Антонина (Капустина) в аспекте его собирательской и археографической работы, в частности рассмотрены его исследования Синайского кодекса Библии на Афоне, составление систематического каталога рукописей обители св. великомученицы Екатерины, каталога рукописей библиотеки Ерусалимского Святогробского подворья в Константинополе, подготовка к изданию актов Российского Пантелеймонова монастыря на Афоне и др. Проанализированы воспоминания архимандрита как источник его библиофильских интересов. Представлен состав и содержание даров, переданных архимандритом как благодетелем в Киевскую духовную академию, в частности описываются собрание древних греческих и славянских рукописей на пергаменте и бумаге, разнообразные картины и снимки, коллекция древних греческих и римских монет и пр. Определен круг лиц, которые связывали отца Антонина с Киевом. Отслежена судьба его книжного и рукописного наследия.

Ключевые слова: архимандрит Антонин (Капустин), рукописи, старопечатные книги, археография, мемуаристика, библиофильство.